

Bureauonderzoek Archeologie

Plangebied Kollenburgweg 3 te
Didam, gemeente Montferland

Definitief

Opdrachtgever

J. Geerdink M.Sc.

Kobessen Milieu

Velperweg 157

6824 MB Arnhem

(026) 4432623 (026) 4438656

m. 06-16690102

i.geerdink@kobessenmilieu.nl

Projectnummer

2012354

Kenmerk

EKU/DIR/HAMA/2012354

Eindredactie/kwaliteitscontrole

Drs. E.E.A. van der Kuijl

Paraaf

Datum

05-12-2012

Colofon

Opdrachtgever	Kobessen Milieu, dhr. J. Geerdink
Project	Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam
Projectnummer	20120354
Titel	Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam
Datum en versie	05-12-2012, versie 2.0, definitief
Redactie	Drs. E. van der Kuijl – Hamaland Advies
<i>Afbeelding voorzijde:</i>	<i>Satellietfoto van het plangebied met de onderzoekslocatie bij de rode A. Bron: Google maps.</i>

Inhoud

1.	Inleiding.....	4
1.1	Inleiding en onderzoekskader	4
1.2	Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek.....	6
1.3	Werkwijze	7
1.4	Beleidskaders.....	7
1.5	Administratieve gegevens	9
2	Bureauonderzoek en verwachtingsmodel.....	10
2.1	Landschapsgenese	10
2.2	Historische ontwikkeling van Didam en het plangebied.....	13
2.3	Archeologische waarden.....	16
2.4	Archeologisch verwachtingsmodel.....	19
3	Conclusie en aanbeveling.....	21
	Gebruikte literatuur.....	22
	BIJLAGEN	24

1. Inleiding

1.1 Inleiding en onderzoekskader

Hamaland Advies heeft in opdracht van Kobessen Milieu uit Arnhem een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Kollenburgweg 3 te Didam (zie bijlage 1). De aanleiding voor het onderzoek wordt gevormd door een bestemmingsplanwijziging voor het plangebied en voorgenomen sloop- en bouwplannen. Het plangebied is momenteel in gebruik als boeren erf met bedrijfsgebouwen en erfverharding

Aan de Kollenburg 3 wil de heer Hageman gebruik maken van de regeling functieverandering (Collou, 2012). Om hier gebruik van te kunnen maken worden leeg staande kippenstallen gesloopt waarna ter compensatie een woongebouw opricht kan worden waarin twee wooneenheden worden gevestigd. Van de te slopen stallen is er al één, na stormschade in 2006, gesloopt. Deze gesloopte schuur wordt wel meegeteld bij de te slopen oppervlakte. De totale oppervlakte van de te slopen stallen (incl. de al gesloopte stal) is 800 m².

Bestaande bebouwing

- 1 Nog te slopen kippenstal
400 m²
- 2 gesloopte kippenstal
400 m²

Totaal te slopen (al gesloopt)
800 m²

Afbeelding 1: Luchtfoto van het plangebied met de gesloopte en te slopen kippenstal. Bron: Collou, 2012.

De totale reductie van bebouwing moet 50% bedragen. In totaal kan dus 400 m² terug gebouwd worden bestaande uit een woongebouw met twee wooneenheden van 400 m³ inhoud per wooneenheid en één bijgebouw waarin twee bergingen van max. 50 m² per berging.

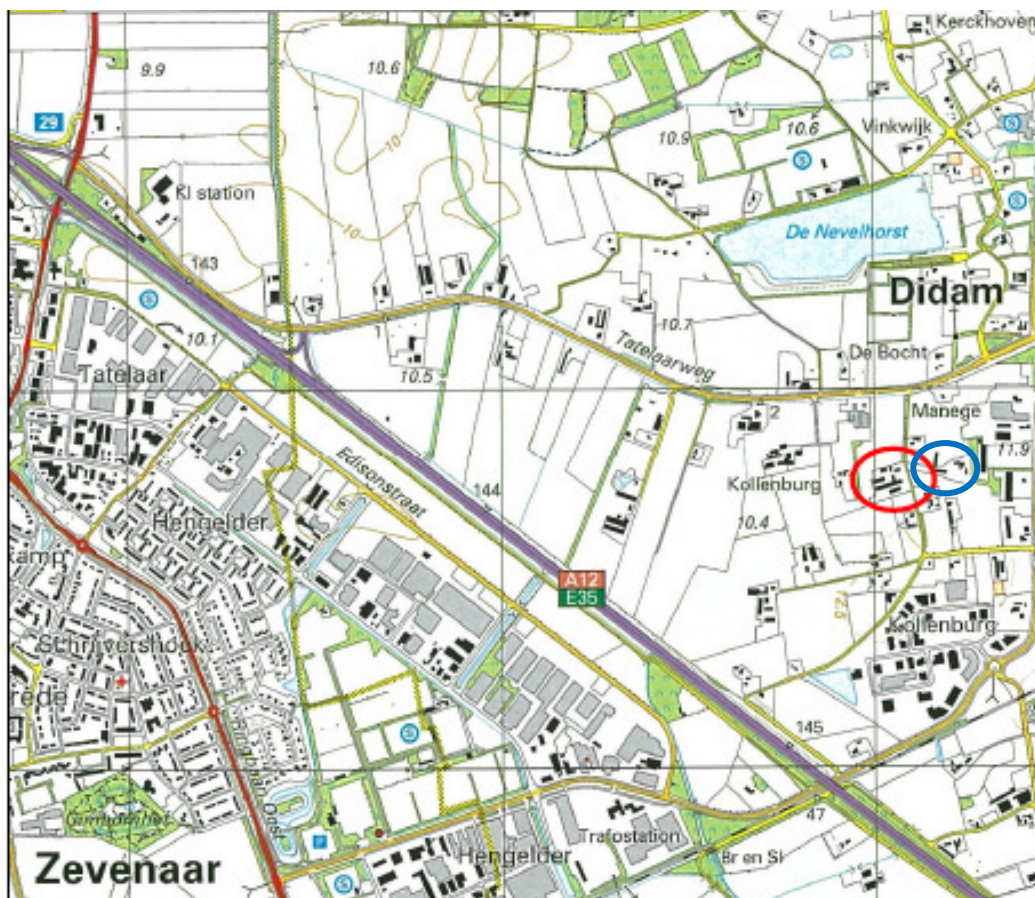

Afbeelding 2: Bestaande situatie (links) en toekomstige situatie (rechts). De bouwvlakken zijn met rode kaders aangegeven. Bron: Collou, 2012.

Het plangebied ligt aan de westzijde van Didam, even ten noorden van het buurtschap Kollenburg en wordt aan de noordzijde begrensd door de Tatelaarweg, aan de westkant door de Kollenburgweg en aan de zuid(west)kant door Rijksweg A12 (E35). Het plangebied heeft op de archeologische beleidskaart van gemeente Montferland een middelmatige archeologische verwachting (AWV categorie 5). Dit betekent dat, indien er bodemingrepen dieper dan 30 cm en een oppervlakte van meer dan 100 m² plaatsvinden, inventariserend archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

Voorafgaand aan de graafwerkzaamheden voor de nieuwbouw dient in het kader van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) een bureauonderzoek en een verkennend archeologisch veldonderzoek te worden uitgevoerd. Het uitgevoerde onderzoek bestaat uit een KNA conform bureauonderzoek dat aangevuld zal worden met een verkennend inventariserend veldonderzoek (karterende fase). Het beleid van de gemeente Montferland schrijft voor dat er per deellocatie minimaal 6 boringen worden gezet tot in de ongeroerde grond, met een maximum van 10 per hectare in de verkennende fase en 20 in de karterende fase. Op verzoek van gemeente Montferland dienen 6 grondboringen te worden gezet met een megaboor (Ø 15 cm) tot 25 cm in de ongeroerde bodem. Het bureauonderzoek is uitgevoerd door Hamaland Advies uit Zelhem, het booronderzoek zal aansluitend worden uitgevoerd door Hamaland Advies onder auspiciën van Econsultancy uit Doetinchem.

Het bevoegd gezag, de gemeente Montferland (mevrouw A. Zonneveld) en diens adviseur, de Regionaal Archeoloog van Regio Achterhoek (drs. M.H.J.M. Kocken), zullen de resultaten van het bureauonderzoek en het veldonderzoek toetsen.

Afbeelding 3: Topografische kaart van Didam met de onderzoekslocatie in de blauwe cirkel. In de rode cirkel is het eerder dit jaar door Hamaland Advies en Econsultancy onderzochte perceel aan de Kollenburgweg 3 gesitueerd.

1.2 Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld.

De volgende vragen zullen, indien mogelijk, beantwoord worden:

- Wat is de bodemopbouw en de vermoedelijke intactheid van het bodemprofiel binnen het plangebied?
- Kunnen er archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied aanwezig zijn?

Het antwoord op deze vragen zal worden verwerkt in een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied, waarbij aangegeven zal worden of een nader onderzoek door middel van verkennende of karterende boringen nodig zijn of niet.

- Is aanvullend onderzoek door middel van karterende boringen noodzakelijk?

1.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, 3.2) en bestaat uit de volgende onderdelen:

1. beschrijving van de huidige situatie en de toekomstige situatie (KNA LSO2);
2. beschrijving van de historische situatie en de landschappelijke ontwikkeling (KNA LSO3);
3. beschrijving van de bekende archeologische waarden (KNA LSO4);
4. het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel (KNA LSO5).

Om tot een gefundeerd archeologisch verwachtingsmodel te komen is voor het onderzoek relevant bronnenmateriaal geraadpleegd. Door informatie uit verschillende invalshoeken samen te voegen ontstaat de mogelijkheid dwarsverbanden te leggen tussen de diverse brontypen en aan de hand hiervan een geïntegreerd archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. De gegevens voor het bureauonderzoek zijn ontleend aan:

- Archis, het geautomatiseerde archeologische informatiesysteem voor Nederland. Onderdelen hiervan vormen de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- geomorfologisch, bodemkundig, topografisch en historisch kaartmateriaal;
- archeologische bronnenkaart en beleidsadvieskaart van Montferland;
- archeologische rapporten en publicaties;
- aanvullende informatie van J. Geerdink van Kobbessen Milieu uit Velp;
- Landschappelijk inpassingsplan ten behoeve van aanvraag functieverandering, Kollenburgweg 3 Didam, door J.Collou (12-06-2012).

Enkele delen van dit rapport zijn ontleend aan het bureauonderzoek voor de Kollenburgweg 6 (Van der Kuijl, 2011).

1.4 Beleidskaders

Rijksbeleid

In 1992 werd in Valetta door de Ministers van Cultuur van de bij de Raad van Europa aangesloten landen het 'Europees Verdrag inzake de bescherming van het Archeologisch Erfgoed', beter bekend onder de naam 'Verdrag van Malta', ondertekend. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg is op 1 september 2007 in werking getreden. De nieuwe wet heeft zijn beslag gekregen via een wijziging van de Monumentenwet 1988, aanpassingen in de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en enkele andere wetten en met de invoering van de Wabo (2010). Met de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg is het accent komen te liggen op het streven naar het behoud en beheer van archeologische waarden in de bodem (in situ) en het beperken van (de noodzaak van) archeologische opgravingen. Uitgangspunt van het nieuwe beleid is tevens het principe 'de verstoorder betaalt'. Bij het voorbereiden van werkzaamheden die het bodemarchief kunnen verstoren (zoals de aanleg van een weg, een nieuwe woonwijk, een bedrijventerrein), dient onderzocht te worden of daardoor archeologische resten verstoord kunnen worden. Als uit het onderzoek blijkt dat er archeologische waarden aanwezig zijn en deze niet ter plaatse behouden kunnen blijven, dan dient de initiatiefnemer van het werk de kosten te dragen die gepaard gaan met het opgraven en conserveren van de plaats. Met de introductie van de nieuwe wet zijn de kerntaken en bestuurlijke verantwoordelijkheden van gemeenten veranderd. Eén van de belangrijkste consequenties is, dat gemeenten een centrale rol is toegekend in de bescherming van archeologisch erfgoed. In de wet is bepaald, dat

gemeenten door inzet van een planologisch instrumentarium het archeologisch belang dienen te waarborgen.

Bescherming van het archeologisch erfgoed kan onder meer vorm krijgen door in bestemmingsplannen regels ter bescherming van bekende en te verwachten archeologische waarden op te nemen. In de regelgeving is vastgelegd dat in het kader van een omgevingsvergunning van de aanvrager geëist kan worden dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het te verstoren terrein voldoende is vastgesteld. Voor de toetsing van archeologische waarden is een archeologisch bestel ontwikkeld, waarmee de archeologische waarde van een terrein bepaald kan worden door middel van een getrapte systeem van onderzoek. In het kader van het vrijstellingsbesluit volstaat in eerste instantie een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO-K).

Provinciaal Beleid

De provincie is vanuit de Ontgrondingwet (artikel 5, lid 2), Wet Milieubeheer (artikel 1 .2.) en de Provincie Wet (artikel 145) het bevoegde gezag inzake archeologie. Bij milieueffectrapportages (MER) en Strategische Milieu Beoordelingen (SMB) kan afhankelijk van de ligging en omvang van het plan zowel het Rijk, provincie als gemeente optreden als bevoegd gezag. Het provinciaal beleid van Gelderland t.a.v. cultuurhistorie en archeologische monumentenzorg is vastgelegd in het Streekplan Gelderland 2005 en Belvoir 3 (provinciaal cultuurhistorisch beleid 2009-2012). In de Kadernota Archeologie 'Investeren in het verleden is werken aan de toekomst' zijn de beleidsvoornemens voor het provinciaal archeologiebeleid van de provincie Gelderland verwoord.

Gemeentelijk beleid

Met de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg in 2007 is de verantwoordelijkheid voor het bodemarchief gedelegeerd aan gemeenten. Gemeente Montferland beschikt derhalve over eigen archeologiebeleid en treedt op als bevoegd gezag. De gemeente beschikt tevens over een archeologische beleidsadvieskaart. In overleg met de gemeente Montferland en de Regionaal Archeoloog is de beleidsadvieskaart gebruikt als toetsingskader voor de archeologische verwachting. Verder zijn de landelijke en provinciale richtlijnen leidend voor het opstellen en toetsen van het onderhavig onderzoek.

1.5 Administratieve gegevens

Tabel 1: Gegevens projectgebied

Provincie	Gelderland
Plaats	Didam
Gemeente	Montferland
Toponiem	Kollenburgweg 3
Kaartblad	40E
CIS code	53932
Huidig grondgebruik	Kippenstallen, erfverharding en weidegebied
Toekomstig grondgebruik	Twee wooneenheden met tuin en erfverharding
Omvang van de ontwikkeling	800 m ² voor sloop, waarvan 400 m ² opnieuw wordt bebouwd.
Bodemtype	bEZ23: hoge bruine enkeerdgronden
Geomorfologie	4K14: dekzandwellingen met een oud landbouwdek (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden)
Periode	Prehistorie t/m Nieuwe Tijd
Centrumcoördinaat	x: 205.321 / y: 438.728

2 Bureauonderzoek en verwachtingsmodel

2.1 Landschapsgenese

Inleiding

Het onderzoeksterrein ligt in het buitengebied van Didam aan de Kollenburgweg 3. De ondergrond van de omgeving van Didam maakt deel uit van een groot preglaciaal bekken. Dit bekken is in eerste instantie gevormd door een voorloper van de Rijn, waarna het subglaciaal verder is geërodeerd door het landijs tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (ca. 250.000 - 130.000 jaar geleden). Tevens is toen het stuwwallengebied van Montferland ontstaan, welke zich bevindt verder ten zuidoosten van het plangebied. Het preglaciaal bekken is tijdens het terugtrekken en daarmee het afsmelten van het landijs gedeeltelijk opgevuld met een dunne laag keileem met daarop glaciofluviale afzettingen van de Formatie van Drenthe.

Geomorfologie en bodemgesteldheid

De volgende aardwetenschappelijke gegevens zijn bekend van het plangebied:

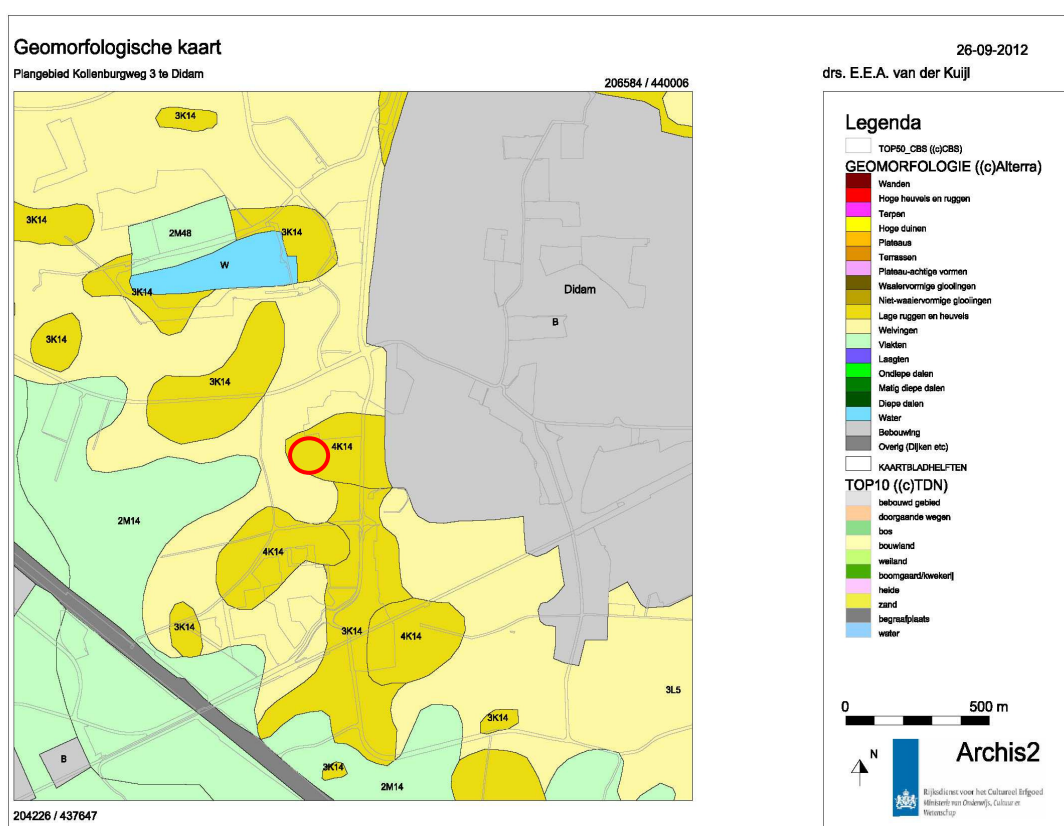
Tabel I. Aardwetenschappelijke gegevens plangebied

Type gegevens	Gegevensomschrijving
Geologie	Dekzand van de Formatie van Boxtel (Laagpakket van Wierden) op grove, grindhoudende fluviaatiele zanden van de Formaties van Kreftenheye op fluvioperiglaciaale en glaciale afzettingen van de Formatie van Drenthe (matig grove, iets grindhoudende zanden op leem en zandige klei).
Geomorfologie	Dekzandwieling met hoge bruine eerdgronden

In de laatste ijstijd, het Weichselien (120.000-11.700 jaar geleden), bereikte het landijs Nederland niet. Tijdens het Pleniglaciaal veranderde het landschap in een open taiga-achtig landschap met geïsoleerde bosopstanden, dwergstruiken, heide en kruiden. Gedurende het merendeel van de laatste ijstijd, het Weichselien (ca. 120.000 - 10.000 jaar geleden), stroomde de Rijn ten oosten van de stuwwallen van Montferland, maar vanaf het Midden-Weichselien kreeg de Rijn een steeds belangrijk wordende tak naar het westen door de Gelderse Poort en de huidige Betuwe. Door de Rijn werden voornamelijk matig fijne tot matig grove, grindhoudende zanden afgezet, behorend tot de Formatie van Kreftenheye. Buiten de invloedssfeer van de Rijn werd een pakket dekzand afgezet. Tussen 32.500 en 19.000 jaar geleden werd het steeds droger en kouder. In uitgestrekte delen van de Achterhoek werd een dikke zwakgolvende deken van fijn stuifzand afgezet. Tussen 13.000 jaar en 11.500 jaar geleden werden veel dalen opgevuld met stuifzand. Dit werden later de belangrijkste woongebieden.

De dekzanden zijn onderverdeeld in het Oude en Jonge Dekzand. Het Oude Dekzand is afgezet tijdens het Midden-Weichselien (ook wel aangeduid als het Pleniglaciaal). Het is veelal horizontaal gelaagd, en er komen lemige banden in voor. Het Jonge Dekzand is afgezet tijdens het Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal) in de vorm van langgerekte, vaak ZW-NO georiënteerde ruggen. Gelaagdheid is in het Jonge Dekzand meestal niet aanwezig.

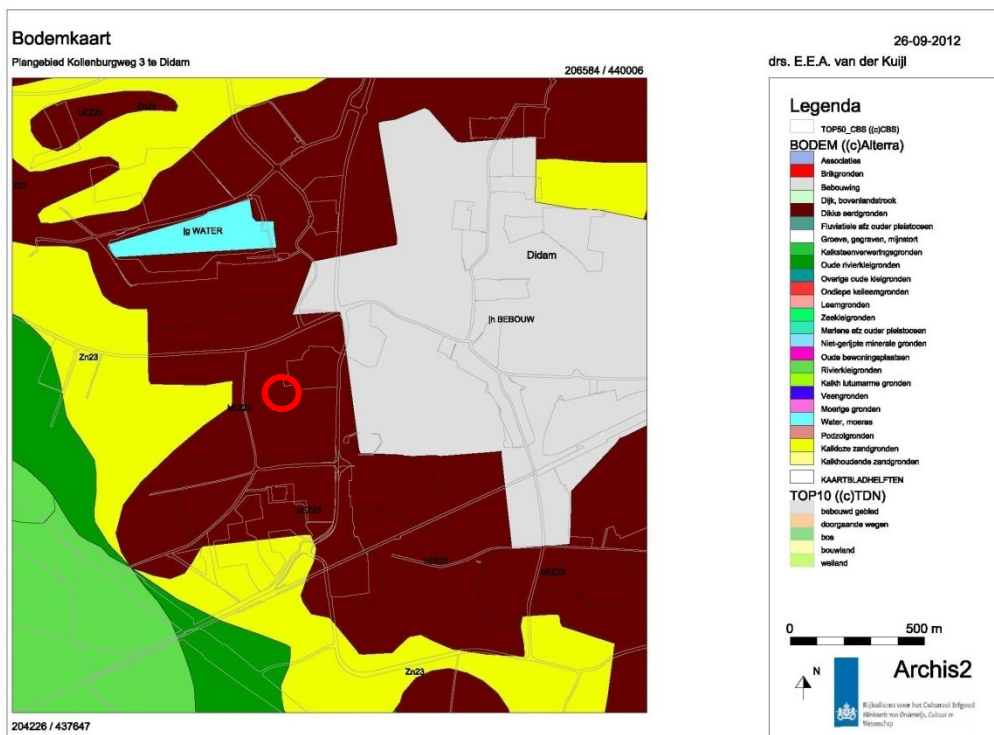
Ook komen er geen leemlagen in voor. Het water van de in het voorjaar smeltende sneeuwmassa's erodeerde een deel van de dekzandruggen, waarna afzetting plaatsvond in de lagere delen van het landschap als vlaktes van verspoelde dekzanden. Het dekzand behoort tot de Formatie van Boxtel (voorheen de Formatie van Twente). In gebieden met esdekken dient rekening gehouden te worden met een rijk bodemarchief. Aangezien het oorspronkelijke oppervlak vanaf de Middeleeuwen is opgehoogd betekent dit dat de eventueel onderliggende (oudere) archeologische resten goed bewaard kunnen zijn gebleven. Door de in het plangebied relatief dunne afdekkende laag, zijn archeologische resten mogelijk minder goed geconserveerd.

Afbeelding 4: Geomorfologische kaart, situering van het plangebied binnen het rode kader (bron Archis):

Bodem

De onderzoekslocatie is gelegen in de Oostelijke Liemers. Op de bodemkaart van Nederland wordt in het onderzoeksgebied het volgende bodemtype aangegeven: hoge bruine enkeerdgronden (bEZ23) die ontstaan zijn op dekzandwelvingen (zie afb x). De gehele gemeente Didam is omgeven door dit bodemtype. Enkeerdgronden zijn ontstaan door eeuwenlange bemesting met zandhoudende potstalmest. Bij de dorpen Didam, Wehl en Nieuw-Wehl werd reeds vroeg akkerbouw uitgeoefend. Hier zijn in de loop van de tijd grote complexen enkeerdgronden aangelegd op reliëfrijk dekzand. Het bruine mestdek is afhankelijk van de plaatselijke omstandigheden 50 - 120 cm dik (Bakker, 1998). Op de onderzoeklocatie rust het humushoudende dek vermoedelijk op een moderpodzol in zwak lemig, matig fijn dekzand van de Formatie van Boxtel (Laagpakket van Wierden). De hoogte van het plangebied bedraagt 11,45 m + NAP (www.ahn.nl).

Afbeelding 5: Bodemkaart met de situering van het plangebied binnen het rode kader (bron Archis)

Grondwater

Het plangebied heeft een grondwatertrap VI / VII met een G.H.G van meer dan 80 cm onder het maaiveld en een G.L.G. van meer dan 120 cm.

Afbeelding 6: Hoogteverschillen met plangebied in de rode cirkel. Duidelijk zichtbaar zijn de relatieve hoogten (bruine kleur op de kaart) en de relatieve laagten (blauw) in het landschap rondom het plangebied.

2.2 Historische ontwikkeling van Didam en het plangebied

Didam heeft niet altijd Didam geheten. In de loop der jaren veranderde de naam nogal eens. Het kwam voor als Theodem (828), Diedehun (1025), Diedeheim (1144), Thideheim(1200), Dhidehem (1234), Didem (1276), Dydem (1314), Dydem (1346), Dedem (1347), Titan (1373), Dydam (1382), Dieden(1437), Diedam(1444), Diedem (1449) en Diem (1568). Voor zover de geschiedenis is na te gaan werd in 1373 voor de eerste maal de naam Didam genoemd (www.oud-ver-didam.nl). De natuurlijke gesteldheid van Didam lokte in de voorhistorie tot de vorming van een relatief dichte bebouwing. In het noorden en westen lagen broeklanden terwijl de rest bestond uit hogere gronden bedekt met bos en heide. Op de grenzen van hoog en laag ontstonden de eerste nederzettingen of buurtschappen namelijk Waverlo of Dijk, Greffelkamp, Loil en Holthuizen. Het vijfde buurtschap ontstond later rond de kerk en werd daarom ook wel Kerkwijk genoemd. Bij elke buurtschap behoorde een veld of enk (bouwland) dat geheel was afgerasterd. In elk buurtschap bestond een geërfde organisatie met boerenrichters, die gemeenschappelijk gronden beheerden, sloten schouwden, afrasteringen controleerde enz. Enkele havezaten bezaten erfelijke boerichterschap. Verder waren er nog drie bosmarken die later tot een organisatie werden verenigd, nadat de Heer van den Bergh het erfelijk holtrichterschap had verworven. Bovendien was er nog een geërfde organisatie, die de watergronden in 'De Oude Maat' beheerde. Omstreeks 1680 verenigden de 5 buurtorganisaties zich tot een geërfde organisatie voor het hele kerspel Didam. De nog steeds bewaard gebleven marke-boeken behoren tot de oudste van het land. De belangen van de Heren van Gelre en Kleef ontmoeten elkaar in Didam. Daarom hadden beiden in Didam een militair steunpunt,

namelijk kasteel Didam (Gelre) en kasteel Loil (Kleef). De heer van den Bergh verwierf in 1388 de heerlijke rechten in Didam. Hij kocht in 1440 kasteel Loil. Geleidelijk voegden zich andere Didamse bezittingen daarbij. achttien adellijke woningen/boerderijen in Didam droegen de naam van havezate meeste bekende momenteel is de fraai gerestaureerde havezate De Luynhorst. In 1609 werd het eens zo machtige slot Didam, de oude Meurse toren afgebroken.

Afbeelding 7: Pentekening van het dorp Didam uit 1721 (bron: www.oud-ver-didam.nl).

Uit Didam zijn veel bodemvondsten bekend. Op de plaats van de Mariakerk werd in 1957 een onderzoek verricht door de Rijksdienst van Oudheidkundig bodemonderzoek. Hierbij werd o.a een vroeg middeleeuws grafveld gevonden. Vele stenen bijlen waaronder hamerbijlen zijn vooral in Didam en Loil aangetroffen. Uit de Romeinse tijd is tussen Didam en Loil een kruik gevonden en een vroeg middeleeuws grafveldje en kogelpotscherven gevonden. Uit de late middeleeuwen zijn tenslotte een penning van koning Hendrik 11 , geslagen tussen 1247 en 1278 en wat vondsten van kasteel Didam gevonden. Veel werk op archeologisch gebied is verricht door wijlen schoolmeester/wethouder Nol Tinneveld . Vrij recent zijn archeologische opgravingen gedaan op het terrein Aalsbergen (thans industrieterrein Kollenburg.) Tijdens dit onderzoek is gebleken dat het terrein bewoond is geweest gedurende de derde tot de zesde eeuw na Christus. Hierbij werden o.a. de resten van 5 boerderijen met bijbehorende waterputten blootgelegd. Naast de boerderijen stonden in deze periode gebouwen die als werkplaats diende. Deze werden hutkommen genoemd. In dergelijke gebouwtjes werd bijvoorbeeld doek geweven of wol gesponnen. Voor de verdere beschrijving van deze vindplaats wordt verwezen naar paragraaf 2.3.

In de 16e eeuw verzezen in Didam steeds meer havezaten (versterkte hofsteden van adel), voornamelijk in de buurtschappen Greffelkamp, andere in Waverlo (Dijk), Loil en Holthuizen. Deze meest agrarische bedrijven trokken uiteraard veel personeel aan en de werkgelegenheid in die branche heeft misschien het agrarische karakter voor langere tijd bepaald. Als reactie op de hardnekkige landbouwcrisis (laatste kwart van de 19e eeuw) zochten steeds meer mensen werk in het bouwvak, hier en in het buitenland. Voor veel Didammers werd het werken in de bouw hoofdbron van inkomsten (www.oud-ver-didam.nl).

Kollenburgweg 3

Het landschap rond de Kollenburgweg was rond 1900 nog vrij open. Om de akkers stonden opvallend weinig hagen en kleinschalige structuren. Verspreide erven lagen aan kronkelende wegen (Collou, 2012). Op de locatie Kollenburgweg 3 stond een boerderij bestaand uit één gebouw aan het eind van een weggetje waarlangs aan weerskanten bomen stonden. Op de kaart van 1960 is te zien dat de wegenstructuur is veranderd met name die van de hoofdwegen. De bebouwde kom van Didam is verveelvoudigd. Het erf aan de Kollenburgweg 3 is enorm uitgebreid richting de Kollenburgweg. De bebouwing in de omgeving is toegenomen. Door de bouw van het bedrijventerrein Kollenburg ten zuiden van de locatie Kollenburg weg 3 en de grote bedrijven ten oosten van de locatie, is de zone ten oosten van de Kollenburgweg bijna onderdeel geworden van de bebouwde kom. Op het erf Kollenburgweg 3 is een splitsing ontstaan. De oude boerderij is burgerwoning geworden en het merendeel van de opstallen is gesloopt (Collou, 2012).

Afbeelding 8: Topografische kaart uit 1930 met plangebied in de rode cirkel. (bron:watwaswaar.nl)

Afbeelding 9: Topografische kaart uit 1900 met het plangebied in de rode cirkel. (bron: Topografische Atlas van Gelderland)

Afbeelding 10: Topografische kaart van 1960. Het plangebied is aangegeven met de rode cirkel (bron: watwaswaar.nl)

2.3 Archeologische waarden

Binnen een straal van 500 meter rond het plangebied staan een groot aantal archeologische onderzoeken, vondsten en waarnemingen geregistreerd in Archis (II).

Waarnemingen

Op 96 meter ten oosten van het plangebied bevindt zich waarnemingsnr. 413.673. Tijdens een verkennend booronderzoek van RAAP uit 2008, werden fragmenten aardewerk, hutteleem en vuursteen aangetroffen op een dekzandrug. De archeologische indicatoren zijn

aangetroffen in het circa 0,35 m dikke cultuurdek. De vondsten dateren uit de 9e t/m 12e eeuw. Het fragment vuursteen kon niet nader gedateerd worden dan Laet Paleolithicum t/m Bronstijd (Ringener, 2008). Waarnemingsnummer 427.873 bevindt zich op 111 meter ten zuidoosten van het plangebied. Hier is tijdens veldonderzoek door RAAP in 2009 een nederzettingsterrein aangetroffen uit de Vroege t/m de Late Middeleeuwen. De paleogeografische opbouw bestaat uit een dun humeus cultuurdek met daaronder een oude akkerlaag op een dekzandrug. De vondsten bestaan uit aardewerkfragmenten, botfragmenten, glas, baksteen, houtskool en fosfaatvlekken. Op grond van de onderzoeksresultaten is vervolgonderzoek aanbevolen (Flokstra, 2009). Op 263 meter ten zuidwest bevindt zich een nederzettingsterrein waar in 1990 divers vondstmateriaal is aangetroffen uit Steentijd, IJzertijd en de Nieuwe Tijd. De toponiem van de vindplaats is Aalsbergen (Kollenburg). De vindplaats is in een later stadium door de ROB onderzocht en heeft een AMK status. Voor de verdere beschrijving wordt verwezen naar het kopje Monumenten. Op 300 meter ten zuiden van het plangebied bevindt zich waarnemingsnr. 3348. Het betreft een aantal fragmenten aardewerk uit de 10e tot en met de 14e eeuw afkomstig van 'oude woongrond'. De vondsten zijn in 1957 door een particulier gedaan. Waarnemingsnr. 22343 op 442 meter ten zuidwesten van het plangebied betreft een drietal vuurstenen werktuigen uit het Mesolithicum of Neolithicum die in 1990 door een particulier gevonden zijn. De verdere contextgegevens zijn niet bekend.

Ten behoeve van het opstellen van de archeologische beleidskaart van Montferland heeft ArchoPro in 1998 contact gehad met diverse amateurarcheologen. De belangrijkste meldingen voor de omgeving van het plangebied Kollenburgerweg die voor een deel in Archis opgenomen zijn en voor een deel niet, zijn afkomstig van de heer H. Thomas uit Didam. Van de heer H. Thomas werd de volgende informatie verkregen. *“Links en rechts van de Kollenburgweg kan volop materiaal gevonden worden vanaf de Late Middeleeuwen. Door mij zijn ook wat Paleolithische artefacten gevonden [.....] De totale omvang van de Kollenburg is tot archeologisch gebied verklaard. Ten noorden en ten westen zijn nog verdere grafvelden c.q. nederzettingen te verwachten. Het grafveld dat op Kollenburg is gevonden stamt uit de 2de en 3de eeuw. Geen nederzetting is uit die tijd gevonden en bij het Laet-Romeinse nederzetting uit de 3de tot 5de eeuw is geen grafveld gevonden’* Ten aanzien van de nabije vindplaats aan de Hengelderweg zegt hij het volgende: *‘Links en rechts van de Hengelderweg ter hoogte van Tesma tegen de A12 aan bevindt zich een nederzetting uit de IJzertijd. Deze is voor een klein deel opgegraven bij de aanleg van een waterleiding in 1995. Rondom boerderij Tesma moet zich nog een Romeins grafveld bevinden gezien de vroegere geschriften van vondsten te Didam (Pleyte).’* H. Tomas is in 1988 begonnen met systematische veldverkenningen op akkers rond Didam. Inmiddels heeft hij 52 percelen onderzocht. Daarnaast is hij actief geweest bij verschillende opgravingen en onderzoeken in Didam en omgeving (o.a. de Kollenburg bij Didam, Kloosterstraat-Kapelstraat in Loil en de aanleg van de waterleiding van Zevenaar naar Wehl naast de A12). Ook is hij jarenlang correspondent voor de ROB (nu RCE) geweest.

Onderzoeken

Onderzoeksnummer 31128 bevindt zich op 48 meter ten oosten van het plangebied. Hier is een vindplaats uit de IJzertijd aangetroffen die vermoedelijk overeenkomt met de vindplaats die al in de 19e eeuw door Pleyte en Jansen beschreven is ('achter het huis van boer Twis'). De vondsten bestaan uit spinklosjes, werpkogels, handgevormd aardewerk, Pingsdorfaardewerk en huttenleem. De vindplaats is onderdeel van een groter complex dat bekend staat onder de toponiem 'Aalsbergen'. Voor de beschrijving van dit complex wordt verwezen naar het kopje Monumenten. Onderzoeksnummer 28493 bevindt zich op 98 meter

ten zuidoosten van het plangebied. Het betreft een booronderzoek van RAAP uit 2009 aan de Hengelvelderstraat. Uit het onderzoek bleek dat de bodem verstoord was tot in de C-horizont. Er is geen vervolgonderzoek aanbevolen. Onderzoeksnummer 42887 bevindt zich op 169 meter ten westen van het plangebied. Het betreft een booronderzoek van Hamaland Advies in samenwerking met Econsultancy voor geplande nieuwbouw op het adres Kollenburgweg 6. Vanwege het nagenoeg ontbreken van een intacte bodemopbouw en het vrijwel ontbreken van relevante archeologische indicatoren is geadviseerd om het plangebied vrij te geven. Onderzoeksnummer 3197 bevindt zich op 413 meter ten noordoosten van het plangebied. Het betreft een booronderzoek van De Steekproef uit 2004 aan de Tatelaarweg. Vanwege het ontbreken van archeologische indicatoren is geadviseerd om het plangebied vrij te geven. Onderzoeksnummer 24081 bevindt zich op 504 meter ten noordwesten van het plangebied. Het betreft een administratief verkeerd geplaatste melding van een booronderzoek in Neer (Limburg).

Monumenten

Op 263 meter ten zuiden van het plangebied bevindt zich een AMK terrein (CMA 40E-006, monumentnr. 12715). Het betreft een vindplaats die al sinds de 19e eeuw bekend is (Kollenburg). In 1997 heeft de toenmalige ROB (nu RCE) een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in het kader van het bestemmingplan Kollenburg. Het terrein bevatte een grote dichtheid aan grondsporen, hetgeen hoge verwachtingen oproept voor de niet onderzochte delen van het terrein. Gezien de geringe opgegraven oppervlakte en de vele vondsten, mag tevens worden gesteld dat er sprake is van een rijke materiële cultuur (Bakker, 1998). De in het terrein aangetroffen archeologische resten maken deel uit van een goed geconserveerde nederzetting, die gesitueerd is op de flanken van een hoge dekzandkop welke ten dele is afgedekt door rivierafzettingen. De vondsten en grondsporen dateren uit de derde, vierde en mogelijk vijfde eeuw n. Chr. Het vondstmateriaal in zijn geheel duidt op een zwaartepunt in de vierde eeuw n. Chr. Argumenten voor een gebruik van het terrein in de zesde en zevende eeuw n. Chr. zijn niet gevonden. Op grond van de oppervlaktevondsten die zijn verzameld voorafgaand aan het onderzoek en de beperkte omvang van het proefonderzoek, mag dit echter niet worden uitgesloten. Al met al heeft het proefonderzoek aangetoond dat het bedreigde terrein een belangrijk onderdeel van ons bodemarchief bevat. Duidelijk is dat de overgangperiode, van de late Romeinse tijd naar de vroege Middeleeuwen, gepaard ging met vele veranderingen op politiek, economisch en sociaal niveau. Toch is deze periode tot op heden archeologisch gezien moeilijk 'grijpbaar' en bestaat er geen helder inzicht in de vele achtergronden bij de veranderingen. Juist om die redenen zijn, de tijdens het proefonderzoek blootgelegde archeologische resten van een nederzetting net buiten de Limes uit deze periode, als zeer waardevol te beschouwen. Een uitgebreid onderzoek van deze nederzetting, dat de mogelijkheid biedt tot een beter inzicht in deze complexe periode, is dan ook gewenst. Hierover moet echter de commissie B & O van de ROB een uitspraak doen. Mogelijk kan een vervolgonderzoek duidelijkheid verschaffen omtrent de betekenis van de grote hoeveelheden aangetroffen tufsteen. In het nabij gelegen Wehl, waar onderzoek naar een inheems-Romeinse nederzetting heeft plaatsgevonden, is hiervan geen melding gemaakt. Eveneens biedt een vervolgonderzoek de mogelijkheid aanvullende gegevens te vergaren over de ijzerproductie en bronsbewerking op deze vindplaats. In dit gebied komen meerdere nederzettingen uit deze periode voor waar aanwijzingen zijn gevonden die duiden op metaalverwerking.

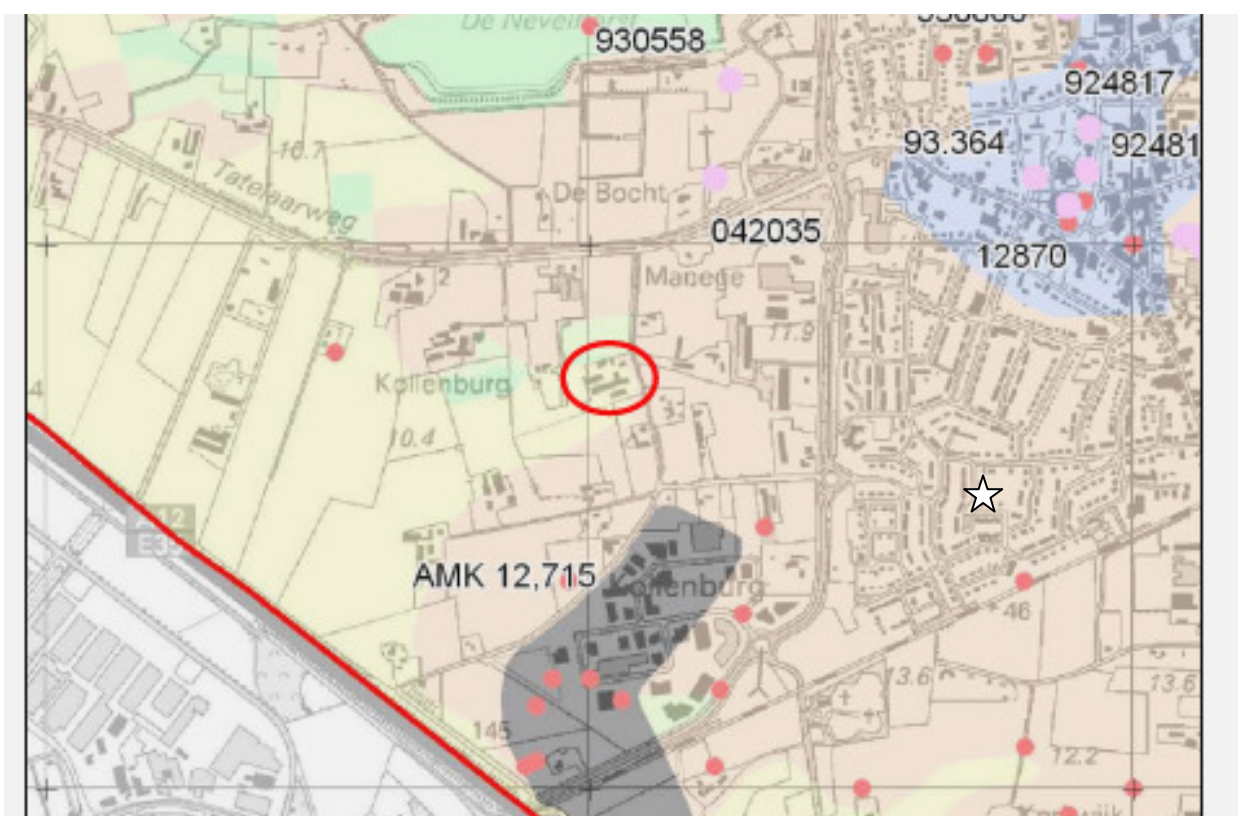
Afbeelding 11: Fragment van een bronzen wijnzeef uit de 4e eeuw n.C. aangetroffen bij het proefsleuvenonderzoek door de ROB in Kollenburg (Bakker, 1997).

2.4 Archeologisch verwachtingsmodel

Op grond van de bekende geologische, landschappelijke, aardkundige, archeologische en historische gegevens in- en rond het plangebied kan de archeologische verwachting worden bepaald. De archeologische verwachting van het plangebied valt samen met de verwachting van Archeo Pro (2008) en de archeologische beleidsadvieskaart van gemeente Montferland. Het plangebied maakt deel uit van een archeoregio (oostelijke Liemers) waar veel vindplaatsen en vondsten aangetroffen zijn uit de periode van de Late Steentijd tot en met de Late Middeleeuwen. Met name de aanwezigheid van Laat Romeinse vindplaatsen en de Vroege Middeleeuwen, relatief weinige bekende en onderzochte vindplaatsen en perioden, maken het gebied tot een belangrijk speerpunt voor het landelijk en regionaal archeologisch beleid (Van der Kuijl, 2011). De bewoningsgeschiedenis van de Liemers is daarom een belangrijk punt van onderzoek in het kader van de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) en de regionale onderzoeksagenda (thema: Vroege elite ten noorden van de Rijn; De Roode, 2008). Het zuidwestelijk deel van het onderzoeksgebied is gelegen op een dekzandwelling die deel uit maakt van een gordel met hoge bruine eerdgronden waarop diverse archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen uit de periode van de IJzertijd tot en met de Late Middeleeuwen. De vindplaats Kollenburg die in 1997 door het ROB (nu RCE) is onderzocht is daarvan het belangrijkste voorbeeld. Theoretisch gezien kunnen ook oudere vondsten vanaf het Laat Paleolithicum aangetroffen worden in de top van het dekzand.

Tabel 1: Archeologische verwachting plangebied Kollenburgweg 3 te Didam

Periode	Verwachte vindplaatstypen	Verwachte grondlaag (diepte)
Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd	Oude verkavelingen, ontginningssporen, esgreppels	direct onder de bouwvoor
Romeinse Tijd - Vroege Middeleeuwen	Nederzettingsterreinen, grafvelden, resten ijzerbewerking	BC-horizont en top van de C-horizont
Bronstijd - IJzertijd	Nederzettingsterreinen, urnenvelden	BC-horizont en top van de C-horizont
Paleolithicum-Neolithicum	Nederzettingsterreinen, jachtkampen,	Top van de C-horizont
	Vuursteenvindplaatsen, haardplaatsen	

Afbeelding 6: Uitsnede uit de archeologische beleidskaart van gemeente Montferland. Het plangebied ligt in de lichtrode zone bij de blauwe cirkel (AWV categorie5; middelmatigetrefkans). In de rode cirkel bevindt zich het eerder onderzochte perceel Kollenburgweg 6.

3 Conclusie en aanbeveling

Op grond van de bestudeerde bronnen kan geconcludeerd worden dat het plangebied een middelmatige trefkans heeft op archeologische resten vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd. Archeologische resten kunnen verwacht worden onder de huidige bouwvoor op een diepte vanaf circa 50 cm en circa 150 cm min maaiveld (top van de C-horizont). Archeologische indicatoren kunnen bestaan uit aardewerkscherven, houtskoolfragmenten, bewerkt vuursteen, metaalslak en fosfaten.

Vanwege de trefkans op resten uit de (Late) Prehistorie wordt een karterend booronderzoek gevraagd om het archeologische verwachtingsmodel te toetsten. De gemeente heeft aangegeven dat het onderzoek alleen betrekking heeft op het nieuw te realiseren bouwblok. Bij een omvang van 440 m² houdt dit in, dat er minimaal 6 megaboringen gelijkmatig verspreid over het toekomstige bouwblok gezet dienen te worden. De boringen worden gezet volgens een driehoeksgrid tot een diepte van minimaal 25 cm in de ongeroerde grond. De gehele boorkern dient te worden versneden of te worden verbrokkeld voor controle op archeologische indicatoren.

Verder dient te allen tijde bij het afgeven van een omgevingsvergunning de wettelijke meldingsplicht (ex artikel 53 Monumentenwet 1988) kenbaar te worden gemaakt, om het documenteren van toevalsvondsten te garanderen: *“Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is (in roerende of onroerende zin), meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij onze minister”*. Deze aangifte dient te gebeuren bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort. Het verdient aanbeveling ook de verantwoordelijk ambtenaar van de gemeente Montferland (mw. A. Zonneveld) hiervan per direct in kennis te stellen.

De resultaten en aanbevelingen uit het bureauonderzoek en veldonderzoek dienen te worden getoetst en onderschreven door het bevoegd gezag, gemeente Montferland (mw. A. Zonneveld) en diens adviseur, de Regionaal Archeoloog van Regio Achterhoek (drs. M. Kocken).

Gebruikte literatuur

- Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeen gebracht door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.
- Bakker, A.M., 1998; *ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 61. Aanvullen Archeologisch Onderzoek (AAO) vindplaats Didam –Aalsbergen*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.
- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Berends, J., 2003; *IJsselgraaf in Plaatjes & Praatjes*. Doetinchem.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland*. De fysisch-geografische regio's. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland).
- Blankenberg, H. en K. Taselaar, 1983; *Historisch reisboek voor Nederland*. Bussum.
- Borman, R., 1981. *Archeologie in Gelderland*. Zutphen.
- Busschers, F.S.; 2008: *Unravelling the Rhine - Response of a fluvial system to climate change, sea-level oscillation and glaciation*. Ph.D. dissertation, Department of Paleoclimatology and Geomorphology, Faculty of Earth and Life Sciences, Vrije Universiteit Amsterdam. Amsterdam.
- Cohen, K.M., E. Stouthamer, W.Z. Hoek, H.J.A. Berendsen & H.F.J. Kempen; 2009: *Zand in Banen*. Provincie Gelderland en Universiteit Utrecht. Arnhem/Utrecht.
- Collou, J., 2012; *Landschappelijke inpassing ten behoeve van de aanvraag voor functieverandering voor Kollenburgweg 3 te Didam*. Eibergen.
- Flokstra, L.M., 2009; *Plangebied Hengelderweg 10 te Didam, gemeente Montferland. Een bureau- en inventariserend veldonderzoek*. RAAP-notitie 3330. Amsterdam.
- Gaalen, P. van, 2010; *Beleef de IJssel. De mooiste rivier van Nederland*. Zutphen.
- Gazenbeek, G. et al, 2008; *Cultuurhistorische Waardekaart gemeente Montferland*. ArcheoPro Archeologisch Rapport 828. Maastricht.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 3 Oost-Nederland 1830–1855*. Groningen.
- Groenewoudt, B.J. 1994. *Prospectie, waardering en selectie van archeologische vindplaatsen: een beleidsgerichte verkenning van middelen en mogelijkheden*. NAR 17, ROB. Amersfoort.
- Groenewoud, M. en D. Laning, 2007; *De IJssel levende rivier*. Zwolle.
- Hageman, G., 2012; *Schriftelijke opmerkingen op het conceptrapport van het Bureauonderzoek Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam*. E-mailreactie van 04-10-2012.
- Kuijl, E.E.A. van der, 2011; *Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 6 te Didam*. Hamaland Advies projectnr. 2011051. Zelhem.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Ringnier, H., 2008; *Plangebied Hengelderweg 6 te Didam, gemeente Montferland; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*. RAAP-notitie 2667. Amsterdam.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam, gemeente Montferland
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/2012354

Roode, F. de, 2008; *Startnota archeologische monumentenzorg gemeente Montferland*. RAAP-rapport 1781. Amsterdam.

Geraadpleegde websites:

www.archis.nl; voor informatie over waarnemingen, vondsten, onderzoeken en GWT

www.kich.nl; voor informatie historische kaart 1900

www.watwaswaar.nl; voor informatie historische kaarten

www.ahn.nl; voor informatie hoogte en coördinaten

www.dans.easy.nl voor rapporten

www.liemersverleden.nl; voor informatie over archeologie in de Liemers

www.ovd-didam.nl; voor historische informatie over Didam

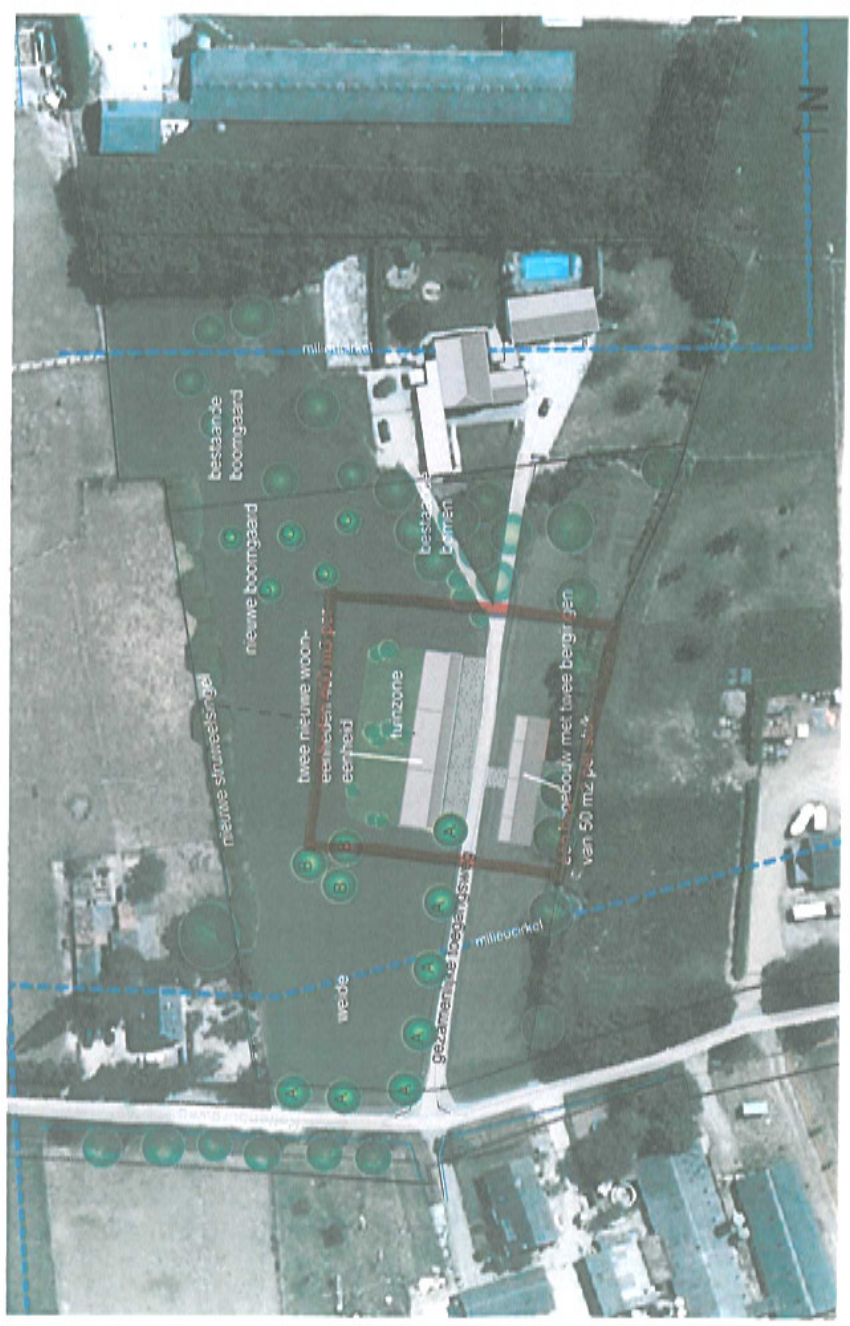
Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam, gemeente Montferland
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/2012354

BIJLAGEN

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam, gemeente Montferland
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/2012354

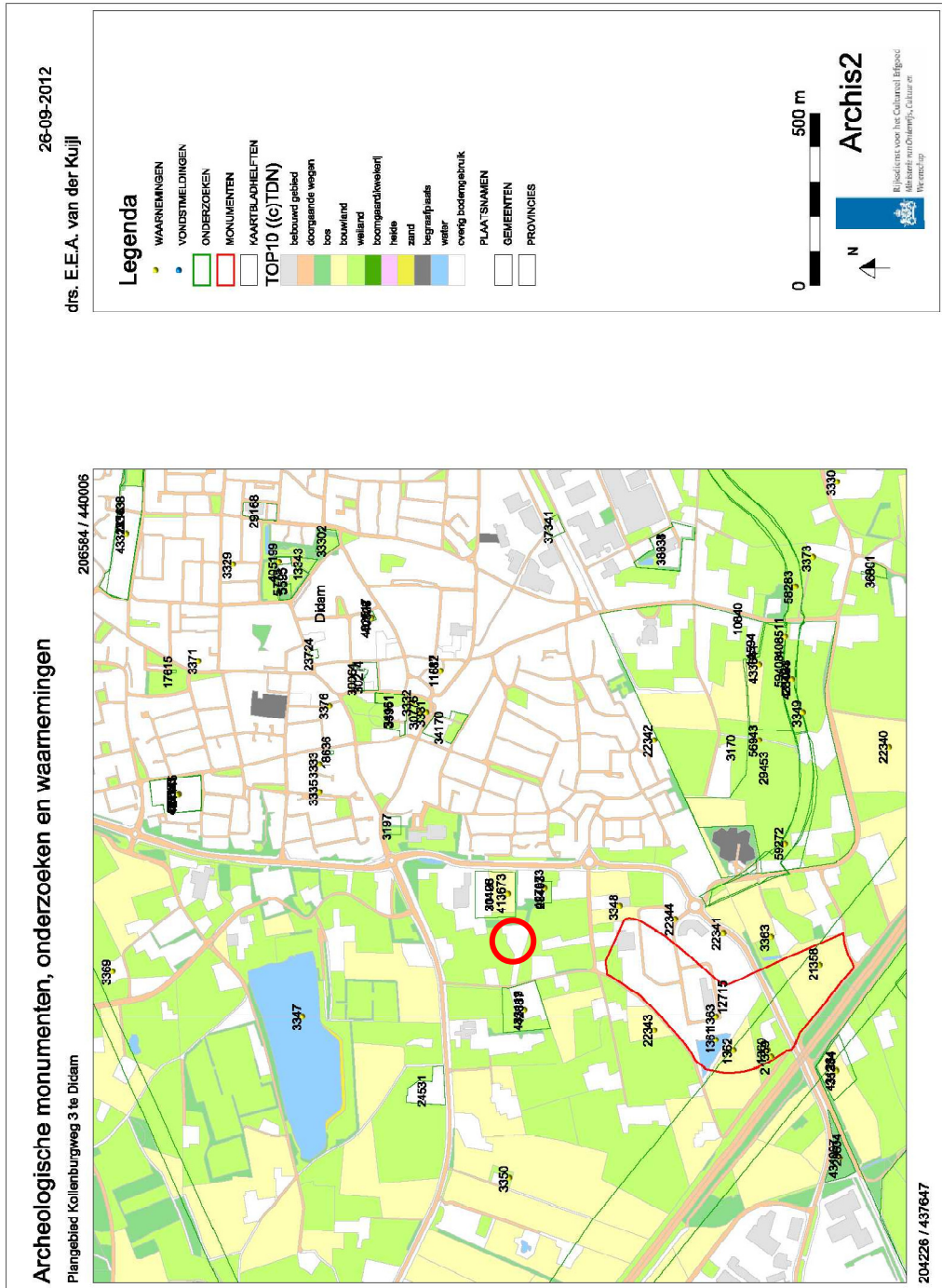
Bijlage 1: Plangebied met de geplande ontwikkeling binnen het rode kader

Landschappelijke inpassing

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam, gemeente Montferland
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/2012354

Bijlage 2: Archis Onderzoeken, Waarnemingen, Vondsten en Monumenten en Bodemkaart Archis2. Het plangebied is gesitueerd in de rode cirkel.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied Kollenburgweg 3 te Didam, gemeente Montferland
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/2012354

Bijlage 3: Overzicht van geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen

